

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-88.1-9>

УДК 330.341.1

Непокупна Т.А., Шевченко Б.О., Долгов В.А.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

КОНЦЕПЦІЯ «ТВОРЧОГО РУЙНУВАННЯ» Й. ШУМПЕТЕРА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. З'ясовано, що у межах неокласичного напрямку виникає окрема течія, представники якої доводили, що монополістичній стадії розвитку економіки притаманна конкуренція; одним з них був австро-американський економіст Йозеф Шумпетер, який у своїй праці оперував категоріями, що суттєво відрізнялися від концептуальних положень неокласиків. У статті розкрито місце і роль підприємця і підприємництва у функціонуванні ринкового середовища. Визначено підприємництво як багатомірне і різноаспектне явище. З'ясовано, що підприємця у науковій літературі описують різними характеристиками та наділяють їх смисловими відтінками. За основу нашого дослідження взято базову теорію підприємництва Шумпетера. Основним пріоритетом економічної політики визначено інноваційну політику. Завданням державної політики – створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення ними інноваційних процесів. Вважаємо за доцільне у подальших дослідженнях з'ясувати ставлення сучасних підприємців до вироблення і впровадження інновацій та їхнього бачення своєї взаємодії з конкурентами і державою.

Ключові слова: підприємництво, підприємець, інновації, «творче руйнування», інноваційний розвиток, економічна політика.

Neopokupna Tetiana, Shevchenko Borys, Dolhov Vladyslav
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

THE CONCEPT OF «CREATIVE DESTRUCTION» BY JOSEPH SCHUMPETER AS A METHODOLOGICAL BASIS FOR THE FORMATION OF ECONOMIC POLICY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Summary. The article clarifies that within the neoclassical trend there is a separate trend, whose representatives argued that the monopolistic stage of economic development is characterized by competition and that one of the representatives of this trend was the Austro-American economist Joseph Schumpeter, who in his work operated categories that significantly differed from the conceptual provisions of the neoclassicists. The article reveals the place and role of the entrepreneur and entrepreneurship in the functioning of the market environment. Entrepreneurship is defined as a multidimensional and multifaceted phenomenon. It was found that the entrepreneur in the scientific literature is described by different characteristics and endowed with their semantic nuances. Our study is based on Schumpeter's basic theory of entrepreneurship. According to J. Schumpeter, an entrepreneur is an economic entity whose function is to implement new combinations, to introduce various innovations into production. According to Schumpeter's concept, an entrepreneur is an innovator who voices bold, progressive ideas and implements them in some kind of activity. It breaks the outdated stereotypes of forms of production and trade, mediation, organization of economic life of society, changes the norms and rules that have developed in society and hinder its movement to the new. Schumpeter assumes that the phases of rise can be interrupted by the descending phases of short cycles, which are superimposed on the main model. The scientist associates the attenuation of long waves with the exhaustion of the potential of innovations, a decrease in profits, an increase in the number of bankruptcies, as a result of which there is a final removal from the production of obsolete elements. The main priority of economic policy is innovation policy, the creation of institutions to stimulate innovation and the development of the national economy on the basis of scientific and technological progress. The task of state policy is to create favorable conditions for attracting investment resources and providing them with innovation processes. We consider it expedient to direct further research in the direction of clarifying the attitude of entrepreneurs to the development and implementation of innovations and their vision of their interaction with competitors and the state.

Keywords: entrepreneurship, entrepreneur, innovation, «creative destruction», innovation development, economic policy.

Постановка проблеми. Одним із факторів нормального повноцінного функціонування ринкового середовища є розвиток підприємництва. Кожний підприємець прагне отримати прибуток від своєї діяльності, як результату виробництва і реалізації товарів і послуг, освоєння ринків як реакції підприємця на потреби споживачів. При цьому сам підприємець виступає на ринку товарів і послуг покупцем певної продукції, котра створена іншими, сутнісно подібними йому підприємцями. Підприємець і як виробник, і як покупець продукції наповнює бюджет податками, які у результаті перерозподілу формують доходи

соціально вразливих верств населення, спрямовуються на фінансування виробництва суспільних благ тощо. Чим більше в економіці підприємців, які намагаються отримати вигоду від своєї діяльності, ризикують, продукуючи інновації, створюють нові робочі місця і зберігають існуючі, тим заможнішим є суспільство. Відносно нещодавно, у другій половині ХХ ст., підприємництво почало розглядатися як фактор економічного прогресу, а підприємець – ключовою фігурою оновлення економічних процесів і явищ, основним джерелом забезпечення зайнятості населення та завантаженості виробничих потужностей.

Підприємництво є явищем широким і багатомірним, тому в теорії поняття «підприємництво» розглядається як різноаспектне: як економічна категорія, як тип господарської поведінки, як господарське мистецтво, як спосіб економічного мислення, як господарська діяльність, як творчість.

Підприємця також описують різними характеристиками та наділяють їх смисловими відтінками. Він – і людина, яка постійно ризикує та має невизначені доходи; і посередник між виробниками та споживачами; і людина з даром передбачення; і суб'єкт, який постійно робить вибір; і власник капіталу, який вкладає його у підприємство з метою отримання прибутку; і власник бізнесу; і той, хто поєднує функції власника з особистою продуктивною працею; і організатор виробництва, який не має прав власності на нього; і той, хто поєднує фактори виробництва в єдиний виробничий організм та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7].

Базовою теорією підприємництва як рушія розвитку економіки, що ґрунтується на впровадженні інновацій, вважається концепція австро-американського економіста Йозефа Алоїза Шумпетера (1883–1954), в якій поєднуються економічне обґрунтування підприємницької функції із психологічним портретом людини-підприємця, взаємозв'язку інновацій і циклічного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова спадщина Йозефа Шумпетера привертає увагу як вітчизняних, так і закордонних дослідників. Серед них: Бажал Ю.М., Леоненко П.М., Павлов О.І., Галушка З.І., Кузнецов О.Ю. та багато інших аналізують праці Шумпетера, інтерпретуючи і розкриваючи зміст його основних теорій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню увагу сучасних дослідників до наукової творчості Шумпетера вважаємо, що більше уваги слід приділити проблемі теоретичного обґрунтування використання методологічних принципів вчення Йозефа Шумпетера у формуванні пріоритетних напрямів державної економічної політики.

Мета статті. Розкрити зміст теоретичних положень концепції «творчого руйнування» Шумпетера як методологічної основи формування економічної політики інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Велика депресія 20–30-х років ХХ ст., монополізація економіки та поява державно-монополістичної власності, соціалістична революція в Росії і утворення СРСР із централізовано-плановим регулюванням економіки, нівелювали основні постулати класичної економічної науки, привели до відмови від конкурентного механізму регулювання економічних процесів, основними елементами якого є ліберальні принципи: недоторканість приватної власності, свобода господарської діяльності, вільна конкуренція. Це у сукупності урівноважує попит і пропозицію, сприяє вільному ціноутворенню, ринковому способу розподілу доходів, впливає на прийняття економічними суб'єктами оптимальних господарських рішень.

Основоположним принципам лібералізму суттєвого удару завдали і представники кейнсіанського напрямку, які запропонували нову, від-

мінну від попередніх, концепцію економічного розвитку – обґрунтування необхідності державного регулювання економічного життя. До того ж, економічна думка тієї доби не могла ігнорувати ще один напрям економічної філософії – марксизм, який реалізовувався на практиці як соціалістичне, центрально-кероване господарство, спираючись на ідеологію виключно державного втручання в економіку.

Незважаючи на це, відмови від неокласичної методології аналізу економічних явищ не сталося, оскільки неокласична школа впливала на інші напрями. Неокласичні теорії сприяли формуванню методологічних засад досліджень економічних явищ і процесів іншими політекономічними течіями. Економічні концепції різних теоретичних шкіл все-таки виходили з того, що державне втручання в економіку межує з приватною власністю на засоби виробництва.

Прихильники неокласичних ідей були переконані, що теоретичні постулати, розроблені А. Маршаллом, будуть актуальними у часі, оскільки державне регулювання було зумовлено суто «Великою депресією», а тому є явищем тимчасовим. Вважалося, що весвітня криза 1929–1933 рр. була наслідком саме втручання держави в економіку [8], негативного впливу профспілок на формування зарплати і доходів, контролю крупних монополій за ціноутворенням. Все це позбавило економіку можливості гнучкого реагування на тогочасні ринкові ситуації.

Водночас у межах неокласичного напрямку виникає окрема течія, представники якої доводили, що монополістичній стадії розвитку економіки притаманна конкуренція. Одним із представників цього напрямку став Йозеф Шумпетер. Існує думка, що за своїми теоретичними поглядами Шумпетер не може бути включений до жодної з відомих економічних шкіл, адже він переймався багатьма проблемами, приділивши основну увагу розробці цілісного уявлення про механізм функціонування і перспективи розвитку капіталістичної економіки [9, с. 218]. Методологія Шумпетера та ті категорії, якими він оперував при економічному аналізі – «інновації», «нововведення», «підприємництво» – суттєво відрізнялися від концептуальних положень неокласиків.

Русійною силою розвитку в теорії Шумпетера є особливий економічний суб'єкт – підприємець, який за виконуваними функціями відрізняється від капіталіста і працівника. Вперше в економічній науці вчений розмежовує поняття «капіталіст» і «підприємець». «Право власності на промислове підприємство або взагалі на будь-яке «майно» не є для нас суттєвою ознакою підприємця», – писав Шумпетер [10, с. 170]. Шумпетер у своїй праці «Теорія економічного розвитку» назвав підприємця основним рушієм розвитку капіталістичної системи, людиною ініціативи [10], а підприємництво – процесом «творчого руйнування» (creative destruction): «процес «творчого руйнування» є самою суттю капіталізму, в його рамках доводиться існувати кожному капіталістичному концерну» [11].

Підприємець за Й. Шумпетером – це господарюючий суб'єкт, функцією якого є здійснення нових комбінацій, впровадження різних нововведень у виробництво. При цьому під поняттям

«здійснення нових комбінацій» він розуміє таке використання виробничих ресурсів, яке забезпечує виробництво нового, раніше невідомого споживачам товару або створення нової якості товару, впровадження нових технологій, освоєння нових ринків збуту і джерел сировини, а також проведення організаційних змін господарських форм. «Виробляти – означає комбінувати наявні в нашій сфері речі і сили... Виробляти... – означає створювати інші комбінації із цих речей і сил» [10, с. 158]. Завдання підприємця полягає в організації ефективного виробництва, вмілому керуванні і наповненні ринку високоякісними товарами і послугами.

Відповідно до концепції *creative destruction* Шумпетера, підприємець є новатором, який озвучує сміливі, прогресивні ідеї та реалізує їх у якомусь виді діяльності. Він зламає застарілі стереотипи форм виробництва і торгівлі, посередницької діяльності, організації економічного життя суспільства, змінює норми і правила, які склалися у суспільстві і заважають його рухові до нового.

Підприємець здатний пересилити інерційність економічної системи, він є революціонером, для якого новаторство виступає тим життєвим стрижнем, що виправдовує його існування [10]. Інерційність є властивою економічній системі, тому деякі господарючі суб'єкти не схильні до інновацій, у своїх економічних діях вони керуються раціональністю. Намагання адаптуватися до зовнішнього середовища змушує їх відмовитися від введення новацій, які зазвичай мають затратний характер. Таку поведінку підприємців називають адаптивною [12]. Але зовнішнє середовище змінюється, виникають нові обставини й умови. Це вимагає пристосування підприємців і до цього, у результаті чого суб'єкт господарювання отримує конкурентні переваги. Формування стійкої конкурентної переваги можливе лише при аналізі стратегічних перспектив та реалізації їх у специфічному перспективному типі поведінки [12].

Шумпетер вважав, що підприємців як особливих людей, схильних до інновацій, небагато, тому що їхній вибір опосередковується певною мотивацією. Він виділяв такі групи мотивів підприємницької діяльності: намагання бути повним господарем власного підприємства; намагання довести власну спроможність, здатність реалізувати себе як особистість; можливість займатися улюбленою справою і досягати конкретних результатів власними силами; радість творчості, яку дає самостійна ділова активність [10].

Предметом досліджень Й. Шумпетера був вплив технологічних змін на економічний розвиток. Він зробив спробу з'ясувати рушійні сили економічної динаміки; сформулював припущення, що рушієм економічного розвитку є інноваційна діяльність підприємця. Він є автором теорії інноваційного розвитку, у центрі якого знаходилися інновації. Спочатку термін «інновація» розумівся ученим як економічний засіб, використання якого підприємцем дозволить йому підвищити прибуток [10]. Із часом «інновація» почала розглядатися ним як основний імпульс, який приводить капіталістичний механізм у рух і підтримує на ходу: це нові споживчі блага, нові методи виробництва

і транспортування товарів, нові ринки і нові форми економічної організації, що їх створюють капіталістичні підприємства [11].

При цьому Шумпетер розрізняє «нововведення» і «винахід»: проектування, розробка, виробництво і маркетинг нового продукту не ідентичні винахідницькій діяльності. Така диференціація є важливою, хоча винахідництво і інноваторство часто взаємодіють, процес впровадження виступає каталізатором майбутніх винаходів [7].

Також Шумпетер розрізняв впровадження, як первинне комерційне використання нового продукту, і розповсюдження інновацій, як майбутнє його тиражування. З огляду на це, підприємницька діяльність, з точки зору Шумпетера, – це унікальна здатність просувати інновації на ринок за допомогою ризикового бізнесу. Підприємницька діяльність є новаторською за своєю суттю, оскільки слугує постійним джерелом конкурентної реструктуризації економіки та економічного зростання [7].

На думку Й. Шумпетера, ринок є еволюційним процесом неперервних хвиль інновацій. Саме його він пов'язував із процесом творчого руйнування. Успіх ринкової системи господарювання полягає у втіленні змін у технологіях та досягненні динамічного зростання за допомогою таких змін.

Шумпетер з новаторською діяльністю пов'язував циклічність економічного розвитку; вважав, що процес впровадження нововведень характеризується стрибками різної тривалості. Причиною коливань є відкриття підприємцем нових шляхів отримання прибутку за допомогою інновацій. Первинні нововведення тягнуть за собою своєрідний ланцюг зв'язаних новинок, які впроваджуються іншими підприємцями, що зумовлює зростання інвестицій та настання фази довготривалого економічного процвітання [13].

Шумпетер допускає, що фази підйому можуть бути перерваними спадними фазами коротких циклів, які накладаються на основну модель. Згасання довгих хвиль учений пов'язує з вичерпуваністю потенціалу нововведень, зменшенням прибутків, зростанням числа банкрутств, у результаті чого відбувається остаточне видалення з виробництва застарілих елементів.

У науковій літературі вважається, що Шумпетер не проаналізував умови виникнення інновацій, не пояснив, чому рівномірний і неперервний потік нововведень перетворюється у циклічний процес економічної динаміки, а просто описує перетворення нового знання в інновацію як результат діяльності незначної чисельності виключно обдарованих підприємців, наділених інтелектом і діловою енергією [7].

Висновки і пропозиції. Таким чином, соціально-економічні явища і процеси кінця XIX – початку XX ст. та тогочасні наукові надбання сприяли появі нового теоретичного світогляду, сформованого Йозефом Шумпетером в основі якого фігурував підприємець. Шумпетер розглядає циклічність як важливу закономірність економічного зростання. Зростання обсягів виробництва, продуктивності праці, якості продукції, зниження цін і збільшення реальних доходів населення є результатом довгих хвиль, хоча і на коротких відтинках часу ця тенденція може супроводжуватися спадами, глибина яких

може бути пропорційною швидкості поступального процесу. Учений назвав циклічний рух «творчим руйнуванням», у ході якого здійснюється неперервне оновлення виробництва та перехід на вищу стадію суспільного розвитку.

Тому основним пріоритетом економічної політики у розвинених країнах визначено інноваційну політику, створення інститутів стимулювання інновацій та розвиток національної економіки

на базі науково-технічного прогресу. Завданням державної політики має стати створення сприятливих умов для залучення інвестиційних ресурсів та забезпечення ними інноваційних процесів.

Вважаємо за доцільне подальше дослідження спрямувати у русло з'ясування ставлення підприємців до вироблення і впровадження інновацій та їхнього бачення своєї взаємодії з конкурентами і державою.

Список літератури:

1. Шумпетер Й. История экономического анализа : в 3 т. Т. 2. Санкт-Петербург : Экономическая школа, 2001.
2. Друкер П.Ф. Рынок: как выйти в лидеры: практика и принципы. Москва : Book chamber international, 1992. 351 с.
3. Лапуста М.Г. Предпринимательство : учеб. пособие / М.Г. Лапуста и др. 2-е изд. Москва : Инфра-М, 2006. 520 с.
4. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии. Москва : Директ-медиа, 2007. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=26847> (дата звернення: 03.12.2020).
5. Hebert R., Link A.N. The Entrepreneur: Mainstream Views and Radical Critiques. New York : Praeger, 1988.
6. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. Москва : Дело Лтд, 1994. 720 с.
7. Кантарбаева А., Мустафин А. Теория предпринимательства и эволюционная экономика. URL: <http://www.xserver.ru/user/tpree/2.shtml> (дата звернення: 01.12.2020).
8. Murray N. Rothbard. America's Great Depression. Ludwig von Mises Institute, 2000. 368 p.
9. Бартечев С.А. Экономические теории и школы (история и современность) : Курс лекций. Москва : Издательство БЕК, 1996. 352 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития : Монография. Изд-во «Директмедиа Пабблишинг», 2008. 400 с. URL: <https://institutiones.com/download/books/1959-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya-shumpeter.html> (дата звернення: 02.12.2020).
11. Шумпетер Й.А. Капитализм, Социализм и Демократия: Пер. с англ. / Предисл. и общ. ред. В.С. Автономова. Москва : Экономика, 1995. 540 с. URL: http://libertarium.ru/lib_capsocdem (дата звернення: 05.12.2020).
12. Кузнецов О.Ю. К вопросу об эволюции теорий предпринимательства. URL: <http://jurnal.org/articles/2008/ekon16.html> (дата звернення: 04.12.2020).
13. Теория общественного развития и эффективной конкуренции Й. Шумпетера. URL: http://alfa2omega.ru/load/referaty/ist_ek_uch/2097/76-1-0-2097 (дата звернення: 06.12.2020).

References:

1. Shumpeter Y. (2001). *Istoriya ekonomicheskogo analiza* [History of economic analysis]: v 3 t. T. 2. Saint Petersburg: Ekonomicheskaya shkola.
2. Druker P.F. (1992). *Rynok: kak vyiyti v lideryi: praktika i printsipy* [Market: How to Lead: Practice and Principles]. Moscow: Book chamber international.
3. Lapusta M.G. (2006). *Predprinimatelstvo* [Entrepreneurship]: ucheb. posobie / M.G. Lapusta i dr. 2-e izd. Moscow: Infra-M.
4. Sey Zh.-B. (2007). *Traktat po politicheskoy ekonomii* [A Treatise on Political Economy]. Moscow: Direkt-media. Retrieved from: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=26847> (accessed: 03.12.2020).
5. Hebert R., Link A.N. (1988). *The Entrepreneur: Mainstream Views and Radical Critiques*. New York: Praeger.
6. Blaug M. (1994). *Ekonomicheskaya myisl v retrospektive* [Economic thought in retrospect]. Moscow: Delo Ltd.
7. Kantarbaeva A., Mustafin A. *Teoriya predprinimatelstva i evolyutsionnaya ekonomika* [Entrepreneurship theory and evolutionary economics]. Retrieved from: <http://www.xserver.ru/user/tpree/2.shtml> (accessed: 01.12.2020).
8. Murray N. Rothbard (2000). *America's Great Depression*. Ludwig von Mises Institute.
9. Bartenev S.A. (1996). *Ekonomicheskie teorii i shkolyi (istoriya i sovremennost): Kurs lektsiy* [Economic theories and schools (history and modernity): Lecture course]. Moscow: Izdatelstvo BEK.
10. Shumpeter Y. (2008). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development]: Monografiya. Moscow: Izd-vo «Direktmedia Publishing». Retrieved from: <https://institutiones.com/download/books/1959-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya-shumpeter.html> (accessed: 02.12.2020).
11. Shumpeter Y.A. (1995). *Kapitalizm, Sotsializm i Demokratiya* [Capitalism, Socialism and Democracy]: Per. s angl. / Predisl. i obsch. red. V.S. Avtonomova. Moscow: Ekonomika. Retrieved from: http://libertarium.ru/lib_capsocdem (accessed: 05.12.2020).
12. Kuznetsov O.Yu. *K voprosu ob evolyutsii teorii predprinimatelstva* [On the evolution of entrepreneurship theories]. Retrieved from: <http://jurnal.org/articles/2008/ekon16.html> (accessed: 04.12.2020).
13. Teoriya obshchestvennogo razvitiya i effektivnoy konkurentsii Y. Shumpetera [J. Schumpeter's theory of social development and effective competition]. Retrieved from: http://alfa2omega.ru/load/referaty/ist_ek_uch/2097/76-1-0-2097 (accessed: 04.12.2020).